

МА Александар Миљковић
Докторанд историје
Филозофски факултет у Нишу

УДК 355.337(497.11)''1912/1918''
726.8(497.11)''1920/1921''
94(497.11)''1912/1918''

РАД НА ПОПИСУ ВОЈНИЧКИХ ГРОБОВА ИЗ ПРВОГ БАЛКАНСКОГ И ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА У ЈАБЛАНИЧКОМ СРЕЗУ ОД 1920. ДО 1921. ГОДИНЕ

Апстракт: На територији Јабланичког среза у Првом балканском рату и током Првог светског рата страдало је доста официра и војника српске војске у борби са непријатељем. На простору овог среза, након Великог рата, залагањем свештенства Српске православне цркве и реских и општинских власти утврђено је да су страдала 654 српска официра и војника. У раду је приказана делатност српског православног свештенства и општинских власти у јабланичком срезу на откривању и обележавању војничких гробова из Првог балканског и Првог светског рата у периоду од 1920. до 1921. године. Рад је написан на основу до сада необјављене и некоришћене архивске грађе.

Кључне речи: Јабланички срез, гробови, Први светски рат, српска војска, Први балкански рат

Увидом у архив цркве Светог Јована Крститеља у Лебану, дошли смо до докумената о војничким гробовима у Јабланичком срезу¹ из балканских и Првог светског рата и списка који је 1921. године саставио свештеник Васа Т. Поповић. Историјска грађа коју смо нашли представља значајно сведочанство о локацијама гробова у којима су сахрањени српски официри и војници погинули и умрли у току Првог

¹ О војним гробљима из Првог светског рата на територији лесковачког среза писала је Мира Ниношевић, историчар Народног музеја у Лесковцу (Види: Мира Ниношевић, „Војна (ратничка) гробља и спомен – обележја из Првог светског рата подигнута у периоду 1918 – 1941. године у Лесковачком срезу“, у: Бугарска окупација југа Србије у Првом светском рату, зборник радова са научног скупа са међународним учешћем, Лесковац 2016, 271-393). О српском војничком гробљу у Бугарској писао је Ђорђе Стошић из Завода за заштиту споменика из Ниша (Види: Ђорђе Стошић, „Српско војничко (ратничко) гробље у Софији“, Лесковачки зборник LVII, Лесковац 2017, 437 – 450).

балканског рата и Првог светског рата на територији некадашњег Јабланичког среза.

Замисао о откривању и уређењу гробова погинулих и умрлих српских и савезничких војника на територији нове државе потекла је од министра вера Краљевине СХС Тугомира Алауповића крајем 1919. године.² На његов предлог, Министарски савет донео је уредбу о “уређењу и одржавању наших војничких гробаља и гробова у домовини и на страни”, која је ступила на снагу 3. јануара 1920. године. На основу члана 2, врховну бригу и надзор над уређењем и одржавањем војничких гробова у земљи и иностранству вршило је Министарство вера. Чување војничких гробова и старање о њима, на основу члана 3 Уредбе, на одређеној територији поверено је црквеним општинама и парохијским свештеницима. У року од 40 дана после објављивања ове уредбе епархијски архијереји били су у обавези да затраже од својих свештеника спискове војничких гробова који се налазе на њиховим територијама.³ Члан 12 уредбе прописивао је да се сва војничка гробља требају сматрати привременим и да ће после одређеног времена бити ископани посмртни остаци и пребачени у новоизграђене капеле и цркве-маузолеје са костурницама.⁴

У вези с поменутом уредбом, Министарство вера послало је циркуларно писмо свим епископима Српске православне цркве у којем их позива да укључе свештенство у обележавању гробова српских војника. Писмо је послато и епископу нишком, под чијом је јурисдикцијом био и јабланички срез. Тако је по наређењу епископа, Нишки духовни суд упутио 23. марта 1920. године допис архијерејском намеснику јабланичког среза Васи Т. Поповићу⁵ у којем се тражи да обавести свештенике који су у његовој надлежности да на терену обележе гробове српских и савезничких војника погинулих и умрлих у Првом светском рату и балканским ратовима. Поред обележавања и одржавања гробова, у наредби је стајало да треба сачинити списак погинулих и преминулих војника са свим потребним подацима и послати га Нишком духовном суду. У наредби је наведено и

² Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, бр. 3, 3. јануар 1920, 2.; У периоду од јануара 1920. до децембра 1921. године на челу министарства вера сменило се чак четири министра. У наведеном периоду министри су били: од 18. октобра 1919. до 19. фебруара 1920. Др Тугомир Алауповић, од 19. фебруара до 17. маја 1920. Др Фране Јанковић, од 17. маја до 18. августа 1920. Павле Д. Маринковић, од 18. августа 1920. до 1. јануара 1921. Павле Д. Маринковић, од 26. марта до 24. децембра 1921. Др Миливоје Јовановић. (Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835-1941), приредио Душан Мрђеновић, Београд 1988, 200-204, 233.

³ Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, бр. 3, 3. јануар 1920., 2.

⁴ Исто.

⁵ Васа Т. Поповић био је син пароха бошњачког Трајка Поповића..

да гробови треба да буду очишћени од корова, подзидани, обележени и ограђени. Целокупни рад на обележавању и сређивању гробова пратила би и специјална комисија Министарства вера и Нишког духовног суда.⁶

Након примања писма, архијерејски намесник јабланички Васа Т. Поповић упутио је допис свештенству јабланичког среза ради спровођења наредбе.⁷ Он се уједно обратио и начелнику јабланичког среза за помоћ општинских власти ради пописа и одржавања гробова.⁸

У међувремену је из Нишког духовног суда стигла наредба да попис и извештај треба доставити овом органу најкасније до 15. јула 1920. године.⁹ Поповић је наредбу примио 26. јуна, али до краја августа није доставио извештај и попис гробова. Због тога Нишки духовни суд 30. августа поново шаље допис у коме га обавештава да има рок од пет дана да достави попис и напише изјаву због чега је закаснио са спровођењем наредбе.¹⁰ Поповић није испоштовао рок за достављање извештаја, па га због тога Нишки духовни суд 18. септембра поново упозорава да у року од наредних пет дана достави тражену документацију, с тим да ће, ако то не уради у року, бити позван на одговорност. Поповић је упозорење примио 8. октобра 1920. године.¹¹ Међутим, из једног писма пароха бучуметског Поповићу од 12. октобра 1920. године види се да је он на време послао дописе свештенству, али да свештенство јабланичког среза није на време послало извештаје из својих парохија. Због чега свештенство на време није послало извештаје није познато.

Први који је послао извештај о гробовима српских војника у јабланичком срезу био је управо парох бучуметски, који је у сарадњи са општинским властима, утврдио да на територији бучуметске парохије нема гробова савезничких војника, а да постоје свега два гроба српских војника.¹² Из осталих парохија намесник Поповић до краја октобра није добио тражене извештаје.

Почетком новембра 1920. године Нишки духовни суд послао је намеснику јабланичком допис да је по наређењу министра вера и министра народног здравља одлучено да се посмртни остаци српских војника који леже на

⁶ Архив цркве Светог Јована Крститеља у Лебану (даље: АЦСЈКЛ), неинвентарисана грађа (даље: н.г.), Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 1776, 23. март 1920.

⁷ Исто, Намесник среза јабланичког – пароху, бр. 421, 15. јун 1920.

⁸ АЦСЈКЛ, н.г., Намесник среза јабланичког – начелнику среза јабланичког.

⁹ Исто, Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 3835, 14. јун 1920.

¹⁰ Исто, Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 5667, 30. август 1920.

¹¹ Исто, Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 6284, 18. септембар 1920.

¹² Исто, Парох бучуметски – намеснику среза јабланичког, бр. 85, 12. октобар 1920.

приватним имањима ексхумирају и сместе у заједничку гробницу.¹³ Након тога, Поповић је обавестио свештенике да поступе по овој наредби.¹⁴

На двогодишњицу потписивања примирја с Немачком у Првом светском рату, 11. новембра 1920. године, Нишки духовни суд обавестио је Поповића да је у складу са уговорима о миру са Немачком, Аустријом, Мађарском и Бугарском, Краљевина СХС дужна да на својој територији обележи и одржава гробове непријатељских војника из Првог светског рата, ратних заробљеника и интернираца који су умрли на територији новоформиране државе.¹⁵ Поповић је 18. новембра обавестио свештенство јабланичког среза да у најкраћем року доставе извештаје о сахрањеним непријатељским војницима на територији њихових парохија.¹⁶ До краја године ниједан од свештеника на територији Јабланичког среза није поступио по наређењу архијерејског намесника. Због тога Нишки духовни суд 31. децембра обавештава намесника да је крајње време за достављање извештаја о гробовима, и опомиње га да ће против њега предузети дисциплинске мере ако у скоријем року не достави оно што се од њега тражи.¹⁷

Намесник Поповић обавестио је Нишки духовни суд 22. јануара 1921. године да је поступио онако како је од њега тражено, али да општинске власти и већина свештеника није испунила своју дужност и послала извештаје. Он наводи да су „површно одговориле само три општине, и да су одговорила само два свештеника“.¹⁸ Није познато о којим општинама се ради. Истог дана он је послао циркуларно писмо свим свештеницима да се наређење министра вера и Нишког духовног суда мора извршити одмах и да очекује извештаје у што краћем року.¹⁹ Већ следећег дана Суд општине оранске послао је кратак извештај намеснику јабланичком да на територији ове општине нема гробова „палих ратника по пољима“.²⁰

Након последњег упозорења намесника Поповића, свештеници и општинске власти шаљу извештаје о гробовима српских војника на њиховим територијама. Тако је крајем јануара парох бучуметски послао извештај да у овом селу постоје два гроба код места званог Шаулићи и два гроба у

¹³ Исто, Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 7748, 6. новембар 1920.

¹⁴ Исто, Намесник среза јабланичког – пароху, 4. јануар 1921.

¹⁵ АЦСЈКЛ, н.г., Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 7853, 11. новембар 1920.

¹⁶ Исто, Намесник среза јабланичког – пароху, бр. 1270, 18. новембар 1920.

¹⁷ Исто, Духовни суд Нишке епархије – намеснику јабланичком, бр. 9157, 31. децембар 1920.

¹⁸ Исто, Намесник среза јабланичког – Нишком духовном суду, бр. 43, 21. јануар 1921.

¹⁹ Исто, Намесник среза јабланичког – пароху, бр. 43, 22. јануар 1922.

²⁰ Исто, Суд општине оранске – намеснику јабланичком, 23. јануар 1921.

селу Лалиновцу „у потоку на Богујевачком рид“.²¹ Првог дана фебруара извештај шаље председник суда општине равнобањске Николић, који обавештава намесника Поповића да на територији ове општине нема војничких гробова.²² Нишки духовни суд 9. фебруара тражи од намесника Поповића да од свештеника који до тог дана нису послали извештаје, узме изјаве и покрене дисциплински поступак.²³ У међувремену, Васу Т. Поповића обавестио је бошњачки парох Трајко Поповић²⁴ да је преко општинских власти у Бошњацу проверио да на територији ове општине нема гробова српских војника.²⁵

Половином фебруара 1921. године Министарство вера доставља свим епархијама формулар како треба да изгледају извештаји о војничким гробовима. Сваки извештај треба да има следеће податке: место где се гробље налази са тачно назначеним округом, срезом и општином; затим ако се гробље налази на месту где је вођена нека битка тачно треба означити име положаја или број коте; ако се гробље налази на приватном, општинском или државном земљишту, треба означити власника земљишта; тачно означену површину земљишта; затим да ли је гробље ограђено или не; целокупни број сахрањених војника на том гробљу. Након достављања формулара од стране Министарства, Нишки духовни суд је 26. фебруара исти послао и јабланичком намесништву уз пропратно писмо у коме се наводи да је рок за слање извештаја на том формулару 15 дана од дана пријема, а да свештеници имају рок од 10 дана да доставе извештаје намесништву.²⁶ Истог дана намесник јабланички је обавештен да пренесе свом свештенству информацију о почетку прикупљања прилога о свим већим празницима, а нарочито о Видовдану и задушницама, с циљем одржавања војничких гробаља. Прикупљени прилози би се користили и за почетак градње капела с костурницама, где би се касније преместили посмртни остаци српских војника.²⁷

²¹ Исто, Парох бучуметски – намеснику среза јабланичког, бр. 4, 29. јануар 1921.

²² Исто, Суд општине равнобањске – намеснику среза јабланичког, бр.88, 1. фебруар 1921.

²³ АЦСЈКЛ, н.г., Духовни суд Нишке епархије – намеснику јабланичком, бр. 95, 9. фебруар 1921.

²⁴ Свештеник Трајко Поповић службовао је у Бошњацу од 1880. до 1925. године. За време Првог светског рата од 1915. до 1918. године провео је у бугарском заробљеништву (Више о томе: Милан Живковић, *Храм Свете преподобномученице Параскеве у Бошњацу*, Бошњаце 2018.; Добросав Ж Туровић, Небојша М. Ивановић, *Лесковац и лесковачки крај 1915 – 1918*, Лесковац 2006, 114-118.)

²⁵ АЦСЈКЛ, н.г., Парох бошњачки – намеснику јабланичком, бр. 15, 11. фебруар 1921.

²⁶ Исто, Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 1522, 26. фебруар 1921.

²⁷ Исто, Нишки духовни суд – намеснику јабланичком, бр. 1567, 26. фебруар 1921.

Намесник Поповић примио је формуларе и наредбе 12. марта, а већ 26. марта послао је циркуларно писмо и образац формулара јабланичком свештенству.²⁸ Наредног дана општинске власти у Медвеђи обавештавају Поповића да су сви посмртни остаци српских војника који су се налазили на територији ове општине ексхумирани и сахрањени у близини цркве у Медвеђи, где је образовано војничко гробље.²⁹ До краја марта извештаје о војничким гробљима поднели су и општина Бојник која је навела да на њеној територији нема војничких гробова,³⁰ затим општина Слишане која је навела да у овој општини нема војничких гробова и гробаља,³¹ и парох гајтански Петар Шаулић,³² који је у свом допису навео да није могао да достави тражени извештај јер општина Реткоцер и Туларе нису њему на време доставиле извештаје.³³ Шаулић је извештају о стању у његовим парохијама који је доставио 6. априла написао да постоји војничко гробље у Медвеђи, које је уређено и ограђено и да су на њему сахрањена 23 непозната војника.³⁴

Парох косанчићки Стеван Поповић 30. марта извештава намесника јабланичког да на територији општине Косанчић постоје 43 гроба српских војника: у Косанчићу на сеоском гробљу седам гробова, у Горњем Бријању у црквеној порти деветнаест гробова, у Доњем Бријању на сеоском гробљу четири гроба, у Стубли на сеоском гробљу осам гробова и у Обилићу на сеоском гробљу пет гробова.³⁵

У априлу 1921. стижу извештаји и из других парохија и општина намеснику јабланичком. Тако је 1. априла извештај послао парох бојнички Васа С. Поповић.³⁶ Он је обавестио намесника да на основу извештаја

²⁸ Исто, Намесник среза јабланичког – пароху, бр. 464, 26. март 1921.

²⁹ Исто, Суд општине Медвеђске – намеснику среза Јабланичког, бр. 120, 27. март 1921.

³⁰ Исто, Суд општине Бојничке – намеснику среза Јабланичког, бр. 989, 28. март 1921.

³¹ Исто, Суд општине Слишанске – намеснику среза Јабланичког, бр. 803, 30. март 1921.

³² Поједини аутори га помињу као Перка Шаулића. Родом је био са Жабљака. (Види: Добросав Туровић, Гајтан у НОБ – хроника, Београд 1975, 113.)

³³ АЦСЈКЛ, н.г., Парох Гајтански – намеснику среза Јабланичког, бр. 281, 30. март 1921.

³⁴ Исто, Парох гајтански – намеснику среза јабланичког, бр. 260, 6. април 1921.

³⁵ Исто, Списак војничких гробаља и гробова, бр. 34, 30. март 1921.

³⁶ Рођен 1892. године у селу Косанчићу, поред Бојника, од оца Стевана и мајке Кате. После завршене основне школе, ступио је у Богословију у Београду и завршио је 1912. године. Био је учесник балканских ратова и Првог светског рата са чином поручника. Провео је у аустроугарском заробљеништву три године. Почетком 1918. успео је да побегне и дође натраг у Србију где је дочекао ослободилачку српску војску. После ослобођења Србије и стварања Краљевине СХС, оженио се Јулијаном,

општинских власти на територији његове парохије нема гробова српских и савезничких војника.³⁷ Три дана након што је извештај послао парох бојнички, намесника поново обавештава председник општинског суда из Равне бање Николић, који напомиње да на његовој територији не постоје војнички гробови.³⁸ Истог дана извештај је послала и Општина Медвеђа која је установила да се на њеној територији налазе 23 војничка гроба.³⁹ На основу овог извештаја два дана касније, 6. априла, извештај је доставио и парох Петар Шаулић.

Свештеник цркве у Бошњацу Трајко Поповић 8. априла послао је извештај о стању војничких гробова у Бошњацу и Пертату. На основу новог извештаја, којим је ревидирао извештај од 11. фебруара, утврђено је да на територији Бошњаца има укупно 18 војничких гробова, а на територији Пертата седам војничких гробова. Свештеник Трајко Поповић је утврдио да су изгинули војници припадали „јединицама II армије, Војводе Степе Степановића и јединицама из Јужно моравског одреда при одступању 1915. год. а из пукова: X, XVII, XX, (кадровског), и одред – пук добровољаца мајора Војина Поповића – Вука...“. Свештеник је даље утврдио да је 14 војника погинуло у борби, док је 11 „измрцварено пошто су били заробљени од Бугара“.⁴⁰

До 15. априла 1921. године намеснику јабланичком стигли су извештаји од Општине Оранске која га је обавестила да на њеној територији нема војничких гробова⁴¹; Општине Бувске која је утврдила да на њеној територији постоје седам гробова, и то пет у Липовици и два у Радевцу⁴²; Општине Оругличке која је утврдила да на њеној територији нема војничких

кћерком Стевана Поповића из Лесковца, а затим му је од стране епископа Нишког додељена придворичка парохија. Постао је члан Демократске странке и био је члан њеног Главног одбора. На парламентарним изборима 1925. године изабран је за народног посланика. Главни противкандидат био му је Милутин П. Драговић, првак Народне радикалне странке у Јабланичком срезу. Убијен је у сачекуши 1932. године. Публициста Никола П. Илић тврди да су наручиоци убиства били Милутин и Милош Драговић (Никола П. Илић, *Политичка убиства у Лесковачком крају 1887 – 1941*, Лесковац 2007, 68 – 82).

³⁷ АЦСЈКЛ, н.г., Парох бојнички – намеснику среза јабланичког, бр.50, 1. април 1921.

³⁸ Исто, Суд општине Равнобањске – намеснику среза јабланичког, бр. 557, 4. април 1921.

³⁹ Исто, Суд општине Медвеђске – намеснику среза јабланичког, 4. април 1921.

⁴⁰ Исто, Парох Бошњачки – намеснику среза јабланичког, бр.124, 8. април 1921.

⁴¹ Исто, Суд општине Оранске – намеснику среза јабланичког, бр. 980, 9. април 1921.

⁴² АЦСЈКЛ, н.г., Суд општине Бувске – намеснику среза јабланичког, бр. 1194, 10. април 1921.

гробова⁴³; и пароха Слишанског који је утврдио да у његовој парохији, такође, нема војничких гробова.⁴⁴

Након примања ових извештаја, намесник Васа Т. Поповић није испоштовао рок за достављање комплетног извештаја о војничким гробовима у Јабланичком срезу, што се види из дописа Нишког духовног суда од 4. маја 1921. У овом допису Нишки духовни суд дао је нови рок од пет дана намеснику Поповићу да достави комплетан списак.⁴⁵

Намесник Поповић није послао детаљни списак нишком Духовном суду у предвиђеном року због чињенице да је следећи извештај од јабланичког свештенства Поповић примио тек крајем јуна 1921. Овај извештај је послао парох бучуметски и у њему је утврђено на територији села Бучумет, Рујковац и Лалиновац постоји пет војничких гробова.⁴⁶ Након њега, извешај је 17. јула послао парох прекопчелачки Благоје А. Поповић,⁴⁷ који је утврдио да на територији његове парохије постоје два војничка гроба у Штулцу и девет у Гегљи.⁴⁸

Након примања извештаја од свештеника у Прекопчелици, намесник Јабланички приступио је изради детаљног пописа војничких гробова на територији Јабланичког среза. Попис је распоређен по табелама и носи назив „Списак војничких гробља и гробова у току минулих ратова.“ Написан је наливпером и заведен под бројем 1837 од 2. децембра 1921. године и има пет страница. На три странице су табеле, на четвртој је општа примедба коју је написао Поповић, док је на петој печат намесника и кратка белешка да је списак саставио управо он.

На основу претходних извештаја, Поповић је утврдио да су на територији среза Јабланичког у периоду од 1912. до 1918. године погинула у борбама са Арнаутима, Бугарима, Аустроугарима или убијена после заробљавања укупно 672 српска војника и официра.⁴⁹ Они су, на основу увида у списак, сахрањивани на разним локацијама, од њива, преко сеоских утрина, црквених порти до сеоских гробаља, у десет општина јабланичког среза: Лебане, Бошњаце, Косанчић, Доње Коњувце, Бучумет, Медвеђа, Реткоцер, Туларе, Равна Бања и Бувце.

⁴³ Исто, Суд општине Оругличке – намеснику среза јабланичког, бр. 398, 12. април 1921.

⁴⁴ Исто, Парох Слишански – намеснику среза Јабланичког, бр. 83, 15. април 1921.

⁴⁵ Исто, Духовни суд Нишке Епархије – намеснику среза јабланичког, бр. 4122, 4. мај 1921.

⁴⁶ Исто, Списак војничких гробаља и гробова, бр. 80, 19. јун 1921.

⁴⁷ Био је парох Прекопчелачки од 1919. до 1928. године (Више о томе: Никола Ц. Станковић, *Прекопчелица – предграђе Царичиног Града*, Београд, 2012, 281)

⁴⁸ АЦСЈКЛ, н.г., Парох прекопчелачки – намеснику среза јабланичког, бр. 113, 17. јул 1921.

⁴⁹ АЦСЈКЛ, н.г., Списак војничких гробља и гробова у току минулих ратова, бр. 1837, 2. децембар 1921. (У даљем тексту: Списак), стр. 4.

Грбови су негде били обележени, а негде су остали без обележја и о њима се сазнало на основу изјава сведока. У списку не постоје имена војника и официра, већ само бројно стање колико је њих сахрањено на одређеним локацијама. Списак поседује и одредницу да ли су грбови и гробља ограђени или не.

У лебанској општини откривена су и обележена 24 гроба. На вису „Чукљеник“ и „Кремен“ шест гробова. Посмртни остаци из ових гробова пренети су и сахрањени на лебанском гробљу. У Шуману, на месту званом „Грувач“, један гроб артиљеријског поручника Стевана Ђокића и два гроба непознатих војника, затим један гроб на месту званом „Кладенци“ и два гроба непознатог официра и војника на месту званом „Греде“. Посмртни остаци шест војника и официра пренети су и сахрањени у порти цркве Светог Прокопија у Шуману. У Гргуровцу, на месту званом „Црни камен“, откривен је гроб Ранђела Станисављевића из истог села, кога је породица пребацила и сахранила на сеоском гробљу. У Штулцу, на местима „Текија“ и „Авдиљски вис“, пронађено је 11 српских војничких гробова. Посмртни остаци из ових гробова пребачени су у порту цркве поред Царичиног града.⁵⁰

На територији општине Бошњаце утврђено је да постоји 25 војничких гробова. У Бошњацу је утврђено да постоји 12 војничких гробова „између цркве и села крај долине“, четири на сеоској утрини близу воденице, гроб Антанаса Стевановића код „капије близу воденице“, и један гроб у црквеној порти. Укупно 18 гробова у Бошњацу. У селу Пертате утврђено је да постоји седам војничких гробова. „Крај реке иза школског плаца“ четири гроба и три гроба „иза плаца Крсте Ђорића“.⁵¹

У општини Косанчић утврђено је да има 43 војничка гроба српских војника. Од тог броја у Косанчићу, не сеоском гробљу, сахрањено је седам војника; у Горњем Бријању у црквеној порти 19; у Доњем Бријању на сеоском гробљу четири; у Стубли на сеоском гробљу осам; у Обилићу на сеоском гробљу пет.⁵²

На територији општине Доње Коњувце утврђено је постојање четири војничка гроба. У Славнику, на месту званом „Равниште“, окривена су два гроба, исто као и у Доњем Коњувцу, на сеоској утрини. За војнике сахрањене у Доњем Коњувцу забележено је да су „умрли од зад.[обијених] рана у школи“.⁵³

У општини Бучумет утврђено је да постоји шест војничких гробова, у Бучумету на сеоском гробљу два гроба, у Рујковцу, у „речном кориту“ два и у Лалиновцу, на сеоској утрини, такође два гроба.⁵⁴

⁵⁰ Исто, 1.

⁵¹ Исто.

⁵² АЦСЈКЛ, н.г., Списак, 2.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Исто.

У општини Медвеђа утврђено је да постоје 22 гробна места која се налазе у црквеној порти и ограда су. Намесник јабланички Васа Т. Поповић у примедби списка написао је: „Једино гробље правилно уређено по иницијативи председника Алексе Пејића“.⁵⁵

На територији општине Реткоцер утврђено је постојање чак 120 војничких гробова. У примедби је записано „да су војници сахрањени по разним пољима и да су већином гробови и непознају се и да су сви непознати“.⁵⁶

На територији општине Туларе утврђено је постојање 275 војничких гробова. У селу Прапаштица сахрањено је чак 250 српских официра и војника. У примедби коју је написао намесник Поповић пише: „Ово су гробови војника – коморција који су искасапљени од бугарске коњице ескадрона и од арнаута на Прапаштици 27. октобра 1915 год. и припадали су X, XVII пуку I позива. Сахрањени су још онда у редове – заједничке гробове од војника дотичних пукова. Од тог времена до данас нико ништа није урадио за те гробове, а општина није нашла за потребно ни да их ограда. Због качака слабо ко сме и да изађе на то место“.

На месту званом „Лисица“ у Тулару утврђено је постојање 20 гробова.⁵⁷ Поповић је написао још једну примедбу везану за општину Туларе. Она гласи: „У атару ове општине има много више гробова но што општина износи, јер у 1912. год. на свим караулама граничним изгинуло је доста војника док су продирали на нову територију. Осим тога око Тулара су вођене свуда упорне борбе 1915. год. неколико дана и ту је пала маса војника из X, XVII и XX кад. пука, а нарочито из добров. одреда Војина Поповића“.⁵⁸

У општини Равна Бања у селу Свирцу, на месту „свирачка караула“, утврђено је постојање 128 гробова. Намесник Поповић је у примедби записао: „Ово су војници из II прекобројног пука I поз. комбиноване бригаде из 1912. год који су изгинули у борби са арнаутима 5 октобра 1912 и војници из 3 батаљ. II пука III позива који су били на караулама. Како је овој општини председник арнаутин није ни сматрао за потребно да поднесе извештај а још мање да га загради и уреди“.⁵⁹

У општини Бувце налазило се седам војничких гробова. У селу Липовица на „Липовачкој чуки“, у њиви Аврама Митића, пет гробова. У селу Радевцу на „Радевачкој чуки“ два гроба.⁶⁰

На основу овог списка требало је извршити ексхумацију посмртних остатака српских војника и официра и након тога пренети их у заједничку

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Исто, 3.

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ АЦСЈКЛ, н.г., Списак, 3.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Исто.

гробницу. Године 1932. саграђена је црква посвећена Усековању честите главе Светог Јована Крститеља у Лебану.⁶¹ Црква је замишљена као спомен-костурница за изгинуле ратне другове краља Александра. У цркви, тј. у простору испод цркве, требало је да буду смештени посмртни остаци 654 пописана војника и официра. Не зна се из ког разлога до почетка Другог светског рата посмртни остаци нису ексхумирани и пренети у спомен костурницу. До данашњег дана није извршена ексхумација посмртних остатака, а спомен-костурница испод цркве у Лебану и даље је празна и чека нека боља времена да у њој нађу вечни мир сви они који су дали животе за отаџбину у периоду од 1912. до 1918. године.

Необјављени извори:

Архив цркве Светог Јована Крститеља у Лебану, неинвентарисана грађа.

Објављени извори:

Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1920.

Литература:

Живковић Милан, Храм Свете преподобномученице Параскеве у Бошњацу, Бошњаце 2018.

Ивановић Небојша, Издавачка делатност Историјског архива Лесковац, Лесковац 2005.

Илић П. Никола, Политичка убиства у Лесковачком крају 1887 – 1941, Лесковац 2007.

Ниношевић Мира, „Војна (ратничка) гробља и спомен – обележја из Првог светског рата подигнута у периоду 1918 – 1941. године у Лесковачком срезу“, у: Бугарска окупација југа Србије у Првом светском рату, зборник радова са научног скупа са међународним учешћем, Лесковац 2016, 271-393.

Станковић Ц. Никола, Прекопчелица – предграђе Царичиног Града, Београд 2012.

Стошић Ђорђе, „Српско војничко (ратничко) гробље у Софији“, Лесковачки зборник LVII, Лесковац 2017, 437 – 450.

Туровић Ж. Добросав, Гајтан у НОБ – хроника, Београд 1975.

Туровић Ж. Добросав, Ивановић М. Небојша, Лесковац и лесковачки крај 1915 – 1918, Лесковац 2006.

⁶¹ Небојша Ивановић, Издавачка делатност Историјског архива Лесковац, Лесковац 2005, 147 – 148.

Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835-1941), приредио Душан Мрђеновић, Београд 1988.

Summary

Aleksandar Miljković

WORK ON THE LIST OF MILITARY GRAVES FROM THE FIRST BALKAN AND WORLD WAR IN THE JABLANICA COUNTY FROM 1920. TO 1921.

After the formation of the Kingdom of SHS, the Ministerial Council in 1920 issued a decree on the organization and maintenance of military graves and cemeteries in the country and abroad. On the basis of this Regulation, the church and the municipal authorities in the territory of the Kingdom of SHS begin with a list of soldiers' graves and cemeteries. This inventory was done in Jablanica the county during 1920 and 1921. The final list was completed in 1921 and based on it has been found that in the Jablanica county buried 654 soldiers and officers of the Serbian army.